

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КООПЕРАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В АПК

Розглянуто сучасні тенденції кооперації та інтеграції в агропромисловому секторі України, визначено об'єктивні передумови створення нових інтеграційних формвань.

Ключові слова: Агропромисловий комплекс, кооперація, інтеграція

Рассмотрены современные тенденции кооперации и интеграции в агропромышленном секторе Украины, определены объективные предпосылки создания новых интеграционных формирований.

Ключевые слова: Агропромышленный комплекс, кооперация, интеграция.

The modern tendencies of cooperative and integration in the agroindustrial sector of Ukraine are considered. Certainly objective pre-conditions of creation of the new integration formings.

Keywords: Agroindustrial complex, cooperative, integration.

Постановка завдання. Аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловості) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, сприяє формуванню валового внутрішнього продукту та бюджету країни. Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку.

Сільське господарство сприяє розвитку підприємств галузей, що є постачальниками засобів виробництва та споживачами продукції сільського господарства як сировини, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку інтеграції та кооперації в АПК присвячені наукові праці вчених-економістів, серед яких: В. Андрійчук, І. Буробкин, І. Витанович, В. Гончаренко, В. Горбонос, О. Гудзинський, В. Зіновчук, М. Коденська, О. Крисальний, І. Лукінов, П. Макаренко, М. Малік, Л. Мельник, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, О. Онищенко, Н. Павленчик, М. Пархомец, О. Радіонова, П. Саблук, О. Савченко, М. Туган-Барановський, М. Хорунжий, І. Червен, Г. Червко, В. Яценко та ін [6-7].

Невирішені складові проблеми. Недостатньо уваги приділяється вивченню інтеграційних взаємозв'язків між підприємствами аграрного комплексу. Відсутні методичні підходи як до оцінки ефективності функціонування інтегрованих та кооперативних формвань, так і до їх складу та побудови економічних відносин.

Цілі статті. У сучасних умовах кооперація та інтеграція в АПК набуває нових форм і потребує подальшого вивчення. Метою статті є розгляд основних тенденцій кооперації та інтеграції в АПК, аналіз переваг і недоліків

агропромислових формувань, визначення найбільш перспективних організаційних форм.

Викладення основного матеріалу. Взаємовідносини між сільським господарством, сферами виробничо-технічного обслуговування, постачання і переробними галузями промисловості об'єктивно носять суперечливий характер.

З одного боку, кооперація та інтеграція взаємовигідні для суб'єктів господарювання різних сфер АПК, оскільки через внутрігалузевий і міжгалузевий розподіл праці, формування стабільної сировинної зони, налагодження взаємовигідних економічних відносин між виробниками сировини та підприємствами переробної галузі, з'являється можливість довгострокового планування, ефективного виробництва та реалізації продукції.

З іншого боку, існує дисбаланс економічних інтересів, характерний для продавців і покупців. Суперечності між суб'єктами агропромислового комплексу загострилися з переходом на ринкові умови господарювання. Більшість підприємств мають приватну форму власності, тому вирішення питань управління їх господарською діяльністю та налагодження взаємозв'язків повністю вирішують їх власники.

За відсутності розвинутої ринкової інфраструктури переробні й обслуговуючі підприємства, також комерційні структури в більшості випадків використовують своє монопольне положення на ринку (трейдери встановлюють ціну на сировину; збільшують ціни на засоби виробництва, добрива та паливо; здійснення розрахунків з сільськими товаровиробниками за товар затримується на тривалий термін).

Враховуючи вищезазначені умови, сільськогосподарські підприємства вимушені будувати власні переробні цехи, міні-заводи, млини, пекарні та самостійно реалізовувати свою продукцію споживачам через мережу власних магазинів. Але будівництво невеликих переробних цехів вимагає значних капітальних вкладень, а неможливість достатньої глибокої переробки призводить до втрат сировини.

В той же час переробні підприємства втрачають свої сировинні зони і не мають можливості повністю завантажувати виробничі потужності, що веде до здорожчання переробки сировини та зростання ціни на кінцеву продукцію.

В ситуації, що склалася, стабілізація агропромислового виробництва не можлива без подолання суперечності інтересів сільськогосподарських товаровиробників і підприємств інших сфер АПК (агросервісу, постачання, підприємств переробних галузей промисловості, торговельних підприємств) на основі розвитку кооперації та інтеграції на взаємовигідних умовах.

Кооперація та інтеграція сільськогосподарських товаровиробників у виробництво та переробку сільськогосподарської продукції дозволяє забезпечити зацікавленість працівників у збільшенні обсягів виробництва шляхом підвищення його ефективності.

Кооперація та інтеграція в аграрному секторі економіки створюють перевагу таких форм господарювання перед іншими за рахунок:

- акумуляції трудових, фінансових та інших ресурсів;
- скорочення часу виробничого процесу;
- економії на масштабі;
- синергетичний ефект;
- можливість доступу до нових знань (технологія, техніка, організація виробництва, управління, маркетинг тощо);
- більш широкого розповсюдження знань та інформації;
- оптимізації інформаційних потоків;
- більших можливості для соціального розвитку регіону;
- створення нових робочих місць;
- збільшення надходжень до місцевого бюджету;
- створення кращих умов для поєднання особистої зацікавленості їх членів з інтересами всіх учасників процесу виробництва;
- захисту членів об'єднання від монополістичних проявів постачальників, збутових, банківських та інших структур.

Кооперація та інтеграція — це такий організаційний механізм, який може забезпечити підтримку паритету й еквівалентності обміну між підприємствами АПК по всьому технологічному ланцюжку від поля до споживача.

У сучасних умовах реформування АПК процес кооперації та інтеграції переходить від спроб встановлення окремих зв'язків між підприємствами (галузями) до їх системних відносин. Тому для адаптації сільськогосподарського виробництва до ринкових умов особливого значення набуває розробка обґрунтованих концептуальних підходів до визначення найбільш доцільних форм власності та господарювання на основі їх кооперації та інтеграції.

Для сьогодення характерним є розвиток наступних форм економічної кооперації та інтеграції виробництва в АПК

- горизонтальна, що представлена сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності та господарювання;
- вертикальна — у вигляді об'єднання сільськогосподарських підприємств з відповідними формуваннями переробної промисловості та іншими організаціями АПК.

У теорії та практиці виділяють три основні напрями горизонтальній кооперації в сільськогосподарському виробництві:

- перший напрям пов'язаний із кооперацією на рівні первинних виробничих ланок, яка розвивається на базі крупних сільськогосподарських підприємств (акціонерних товариств) шляхом

об'єднання земельних і майнових паїв членів трудових колективів підприємств в колективно-пайові форми власності;

- другий напрям це — кооперація колективних господарств з виробництва певного виду тваринницької продукції (яловичини, свинини), тобто міжгосподарська кооперація;

- третій напрям, що є найбільш класичним, та набув поширення в країнах з розвинутою ринковою економікою, кооперація приватних товаровиробників (фермерів, власників домашніх господарств тощо).

В свою чергу розвиток вертикальної кооперації дає можливість сільським товаровиробникам гідно конкурувати на міжнародному ринку, зменшувати продовольчу залежність від інших країн, дозволяє сільському товаровиробникові удосконалити організацію виробництва, оптимально використовувати матеріальні, трудові та інші ресурси й мати додаткову перевагу від спільно здійснюваних операцій на різних стадіях процесу відтворення.

Необхідність вертикальної кооперації викликана також її соціальною спрямованістю, тобто необхідністю задоволення не тільки виробничих, фінансово-економічних, але і соціальних потреб.

Становлення вертикальної та горизонтальної кооперації дадуть можливість створити цілісну ефективну систему, яка, у свою чергу, дозволить інтегрувати окремих товаровиробників в агробізнес.

Сучасна практика створення та розвитку нових агропромислових формувань показала наступні основні напрями інтеграції в АПК, що відображають їх рівень спеціалізації та масштаби:

- перший напрям передбачає об'єднання більшості підприємств агропромислового комплексу на рівні району і створення багатогалузевої комерційної організації, наприклад, господарського товариства;

- другий напрям характеризується створенням спеціалізованих агропромислових комплексів, що об'єднують взаємопов'язані підприємства з вирощування, заготівлі, зберігання, транспортування, переробки й реалізації певного виду (рідше двох) сільгоспсировини. Саме для них властиві найбільш інтенсивні виробничо-технологічні зв'язки, спільне використання сировини й спільне обслуговування та інше;

- третій напрям інтеграції передбачає розвиток переробного виробництва (м'ясного, молочного, плодоовочевого та інших) у складі сільськогосподарського підприємства; ч

- четвертий напрям інтеграції характеризується створенням інтегрованого об'єднання, що забезпечує координацію спільної діяльності та контроль за використанням виробничого потенціалу.

Необхідність у створенні таких об'єднань виникає внаслідок кризового стану виробництва та економіки окремих підприємств.

Кожен напрям може мати різні варіанти створення організаційно-правових форм, складу учасників, формування статутного капіталу, організації виробничих зв'язків і економічних відносин. Загальним для всіх питань залишається консолідація капіталу та залучення інвесторів у разі дефіциту фінансових коштів, що спрямовані на розробку та впровадження інвестиційних проектів щодо відтворення виробництва та розвитку об'єднання.

Організаційно-правові форми об'єднань сільськогосподарських підприємств урегульовані Господарським кодексом України, Законами України "Про господарські товариства", "Про сільськогосподарську кооперацію" та рядом інших актів [1-5].

Розвиток інтеграції та кооперації сприятиме стабілізації економіки її учасників, збільшенню оборотності обігових коштів, розширенню фінансування інвестиційних проектів, динамічному розвитку виробництва та підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції.

Необхідність в організації нових інтеграційних формувань виходить з об'єктивних передумов серед яких слід виділити:

- багатогалузевий характер виробництва в структурах системи;
- відсутність у окремого підприємства можливостей створення конкурентоздатного виробництва, що забезпечує впровадження інтенсивних технологій щодо виробництва певних видів продукції;
- наявність необхідного обсягу предметів праці для ефективного функціонування даної форми господарювання.

Отже, створення інтегрованого формування (об'єднання) можливе за наступних умов:

- територіальна близькість виробництва та переробки;
- зацікавленість з боку потенційних учасників (ініціатива знизу);
- наявність компетентного лідера, здатного поєднати однодумців й очолити формування (об'єднання);
- підтримка з боку адміністративних органів.

Стратегія подальшого соціально-економічного розвитку України передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни. При цьому повинні вирішуватися не лише питання вдосконалення системи технологій землеробства та меліорації земель, але й складні проблеми вдосконалення виробничих відносин, розвиток різних форм власності.

У цілому, до основних напрямів вирішення проблем розвитку АПК України можна віднести:

- впровадження багатоукладної системи власності;

- застосування ефективних систем землекористування;
- впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур;
- розвиток вітчизняного виробництва сучасних сільськогосподарських машин, зокрема, засобів малої механізації;
- розширення виробництва добрив, гербіцидів тощо;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури для розвитку сільських територій;
- державна підтримка АПК через переорієнтацію кредитно-фінансової, податкової і цінової політики на підтримку сільськогосподарського виробника;
- створення інтегрованих об'єднань на засадах економічної вигоди та технологічної доцільності.

Висновки. Таким чином, головне завдання у створенні агропромислових формувань визначає необхідність використання нової системи виробничо-фінансових взаємовідносин, що забезпечує рівноправні відносини всіх учасників агропромислового комплексу. Господарюючі суб'єкти працюватимуть погоджено тільки за умови, якщо об'єднуються в ланцюгу: виробництво → переробка → реалізація → фінансово-кредитне забезпечення. Такий підхід дозволить підвищити оперативність і гнучкість управління трудовими, технічними, фінансовими та іншими ресурсами, забезпечити процес узгодження інтересів та спростити взаємодію між виробництвом, переробкою та реалізацією продукції, що зменшить залежність від посередників.

Отже, перехід на нову модель виробничо-фінансових відносин дозволить принципово змінити систему управління агропромисловим комплексом, вийти на шлях економічного зростання та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Література

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Постанова КМ України від 19 вересня 2007 р. № 1158 – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?2>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15&c=1#Card>
3. Закон України "Про господарські товариства" від 19.09.1991р. № 1576-XII (зі змінами та доповненнями) – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12&c=1#Links>
4. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" від 17.07.1997, № 469/97-ВР (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97-%E2%F0&p=1264576928274075>

5. Закон України «О кооперации» від 10.07.2003р. № 1087-IV (зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/t031087.html

6. Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку [Текст]. - // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С.3-15.

7. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) [Текст]. - / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.